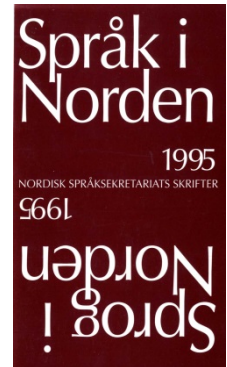

Sprog i Norden

Titel: Femtio år med Svenska språknämnden och sedan då?
Forfatter: Margareta Westman
Kilde: Sprog i Norden, 1995, s. 77-82
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Femtio år med Svenska språknämnden och sedan då?

Av Margareta Westman

Jag ser två sidor av Svenska språknämndens verksamhet. Dels har nämnden uträttat och kan uträtta saker rent faktiskt, dels kan den fylla en symbolfunktion.

Först något om det reella. Under sina femtio år har nämnden

- givit ut ordböcker och ordlistor:
 - Dansk-svensk ordbok, 1958; 1968; 1980
 - Kortfattad etymologisk ordbok, 1960; 1973
 - Svensk handordbok, 1966
 - Svensk skolordlista (tillsammans med Svenska Akademien), 1973; 1980; 1988
 - Nyord i svenskan, 1986
 - Svenska ortnamn, 1991
 - Norsk-svensk ordbok, tillsammans med Norsk språkråd, 1992
 - Skandinavisk ordbok, tillsammans med Nordiska språksekretariatet, 1994
- givit ut en skriftserie med hittills 79 nummer, varav "Svenska skrivregler" är den absolut mest kända och sålda
- svarat på flera hundra tusen språkfrågor per brev och telefon
- kommenterat utredningar och granskat ordböcker som Svenska Akademiens ordlista, Svensk ordbok etc.
- givit ut tidskriften "Språkvård" med 4 nummer per år sedan 1965, vilket jag har räknat ut blir över 3 100 sidor i 30 årgångar hittills
- deltagit i det nordiska språksamarbetet med granskningar, artiklar och utgivningen på språksekretariatet.

Detta är handfasta saker, men hur ska man uppskatta nämndens symboliska roll och vilken roll vill vi spela? Det följande ska inte uppfattas som ett officiellt ställningstagande utan det är mera personliga funderingar.

Vi fungerar som ett stöd för folk som sprider språknormerna

vidare ut i samhället, för lärare, tidningsfolk, radio- och TV-folk. Och vi har funnit att de som rådfrågar oss brukar vara ganska nöjda med de upplysningar de får. Vidare händer inte sällan att vi får agera domare när folk är oeniga, och det förefaller som om folk är benägna att godta det vi säger.

Men det finns en annan sida som vi nog borde utveckla mera. Jag tänker här på svenskarnas uppfattning om sitt eget språk. Att fundera på språket är också en allmänmänsklig verksamhet. Men attityderna till det egna språket kan ju verkligen skifta från språkgemenskap till språkgemenskap. Vi till har exempel hört av den isländske författaren Þórarinn Eldjárn att hans erfarenhet är att svenskarna vill att svenskan ska vara ett svårt språk att lära sig. En annan vanlig uppfattning bland svenskar är att svenskan är ett ordfattigt språk.

Svenskans situation i dag

Den nuvarande situationen för svenskan i Sverige kan kort beskrivas som att vi har dels ett ganska oomstritt standardspråk som används i skrift men också i tal för gemensamma angelägenheter och dels ett antal olika vardagstalspråk (landsbygds- och stadsdialekter). Därtill kommer invandrarspråken, som dock inte kan sägas hota svenska språkets ställning; svenska är för övrigt ofta det enda gemensamma språket mellan invandra-re med olika modersmål.

Den här situationen kan ju förändras om allt fler livsområden – eller domäner som det brukar kallas – blir styrda utifrån. Det kan leda till en försvagning av de nationella språken som medier för en kvalificerad offentlighet, om den grundläggande diskussionen om våra angelägenheter inte i första hand förs hemma i våra egna länder.

Språknämnderna kan inte göra särskilt mycket åt frågan om avtagande nationellt självstyre – om vi nu skulle vilja det.

Men jag tror att vi kanske skulle kunna bidra till att få folk att inse vilken tillgång det är att ha ett gemensamt språk som är utvecklat för skriftligt bruk och för att fungera i avancerade sammanhang av olika slag, konstnärliga, politiska, vetenskapliga.

I Sverige tar många svenskar svenska språket för givet till den grad att man ibland säger att man kan avstå från det och gå

över till engelska direkt. Många svenskar har nämligen en övertro på sina kunskaper i engelska samtidigt som de har en undertro på sina kunskaper i det egna språket. Det har att göra med att svenskan inte på allvar har varit hotad i Sverige, åtminstone inte på mycket länge. Men nu kan ju situationen bli en annan med det integrerade Europa och ökad internationalisering.

Man kan fråga sig om vi verkligen har en svensk identitet. Varje individ kan ses som tillhörande ett antal kretsar som skär varandra på olika sätt, där gemenskapen markeras bland annat i språkbruket. Man tillhör sin allra närmaste krets, familjen, man tillhör gruppen av arbetskamrater, en större grupp av kolleger, en region, en nation, en stat, kanske en internationell organisation eller världssamfundet, vad det nu betyder. Redan nu är det väl så för många att yrkesrollen är starkare än den regionala anknytningen. Man identifierar sig mera med sina kolleger än med folk i den geografiska omgivningen. Eller gäller detta bara när regionen och nationen sammanfaller och är självklara? I så fall skulle svenskarna kanske känna en nationell identitet som dock nästan aldrig kommer till uttryck, utom i sportsammanhang.

Varför är svenskan värd att bevara?

Om nu de nordiska EU-staternas självständighet blir mindre kommer inte då också våra standardspråk, våra "riksspråk" att förlora i värde. Det är på tiden att vi ställer oss frågan om våra standardspråk är värda att upprätthålla. För de enda som kan bevara dem är vi själva.

Det finns som jag ser det två skäl att värna om svenskan. Från Europas horisont är svenskan värd att bevara som ett uttryck för en speciell kulturell och språklig verklighet i Europas stora kultur- och språkorkester. Man brukar ju se den kulturella mångfalden som en rikedom och tillgång för Europa. Svenskan skulle då liksom varje annat språk stå för sin speciella erfarenhetsvärld och kultursyn, som inte är riktigt densamma som någon annan även om vi är lika i Norden.

Från vår egen horisont är svenskan alltjämt åtta miljoner människors närmaste språk, det vi känner och tänker med och

har våra rötter i. Det är det enda språk vi alla kan säga nya saker på och bli förstådda. Det är bara på svenska som vi bottnar både i tanken och i känslan.

Ska detta förändras får det inte gå för fort. Takten är utomordentligt viktig när det gäller samhällsförändringar. Och jag tror det är mycket riskabelt med kulturella kalhyggen.

Språk förändras, och språk försvinner men det får inte ske på slarv, bara för att vi inte fattar vad som håller på att hända. Skolan till exempel får inte smynglifieras utan en allmän och grundlig diskussion som belyser konsekvenserna i alla led. Skolan förmedlar ju inte bara faktakunskaper utan lär samtidigt ut hur man benämner och talar om det ena och det andra. Om ungdomarna inte lär sig de svenska benämningarna på olika företeelser i verkligheten och i samhället kan de få svårt att föra allvarliga diskussioner på svenska i framtiden.

Kan vi öka intresset för svenskan?

Språknämnden bör nog fundera över vad vi kan göra för att stimulera svenskarnas intresse för svenskan. Det är här det symboliska kommer in. Språknämnderna kan visserligen inte fungera symboliskt utan att ha en solid underbyggnad. Vi måste fortsätta arbetet med rådgivning och handböcker. Men vi kanske också borde delta mer offensivt i den offentliga debatten. Lyfta fram språkets roll, och göra det med mer fantasi.

Vi kanske ska försöka visa folk vad de kan på svenska men i regel inte kan på andra språk och betona det skapande.

Vi kan göra nya ord.

Jag ska ta ett exempel. För ett par decennier sedan lanserades ordet *sambo* om en sådan som lever ihop och bor samman med en annan utan att de är gifta med varandra.

Och här har lekfullheten satt in. Det finns ju många sätt att leva och bo på och det har skapats många nya ord i folkdjupet efter mönster av *sambo* som *särbo*, *enbo*, *delsbo*, *halvbo*, *helgbo*, *kvarbo*, *återbo*, *mambo* (om en som bor kvar hos mamma), *turbo*, *exbo* och till och med *iblandbo*. Sådan här kreativitet kan man bara visa i ett språk man verkligen känner.

Vi kan förstå vad folk säger eller skriver, även när det är lite fel. Vi kan rekonstruera ofullständiga meddelanden.

Vi kan lösa korsord. Detta betraktas som en mycket efemär eller onödig sysselsättning, men lek med språket på olika sätt hör tätt ihop med språkkunnandet. Det är sällsynt att folk kan lösa korsord på främmande språk.

Men också andra åtgärder kan behövas. I Sverige tror jag att vi till exempel bör verka för att man vid akademisk meritbedömning premierar publicering på vårt eget språk. Naturligtvis bör vetenskap komma ut på världsspråken, men det borde vara en tilläggsmerit om man som svensk skriver på svenska också.

Behöver vi ett europeiskt överspråk?

Kanske ska vi vidare verka för ett särskilt EU-språk, för latin som politiskt språk i Europa, som kännetecknet för europeiskt medborgarskap eller hemmahörighet i Europa.

De allra nyaste signalerna om en europeisk kärna eller elit som syftar till ekonomisk, politisk och militär integration gäller Tyskland, Frankrike och Benelux, men inte Storbritannien. Jag har svårt att föreställa mig att Helmut Kohl och Edouard Balladur skulle tala engelska med varandra. Engelskan dominerar visserligen i ekonomi och handel, vetenskap och teknik, men inte i juridik och lagstiftning eller i politik i Europa.

Idén med latin kan verka befängd i förstone men skulle kanske faktiskt kunna genomföras på längre sikt.

Problemen är uppenbara och finns på flera plan. Det skulle krävas en hel del för att få gehör för själva idén. Därtill kommer de praktiska problemen. Man skulle behöva utbilda en mängd lärare och språket skulle behöva utvecklas till att fungera i vårt moderna samhälle. Dock lär man i Vatikanen arbeta med det latinska ordförrådet. För övrigt har ju många europeiska språk en ganska ansevärd del av sin mer avancerade vokabulär hämtad direkt eller indirekt från den stora latinska bygglådan. Så därifrån kunde kanske latinet låna tillbaka en hel del. En parallell finns i den unga staten Israel, där man har lyckats att bygga ut gammalhebreiskan till ett språk för ett modernt samhälle.

Rent symboliskt vore fördelarna stora. Att ha ett överspråk i Europa skulle underlätta kommunikationen mellan de olika staterna och regionerna. Och frågan är om vi inte är på väg mot

mindre språklig mångfald i EU. Hellre än att något eller några av de stora staternas nationella språk, säg engelska, franska, tyska skulle bli överspråk borde man välja ett språk som är ingens modersmål. Det skulle ge större jämlikhet åt de olika staterna och regionerna. Ingen skulle ha formuleringsföreträde och ingen skulle ha tolkningsföreträde.

Hur vill vi ha det i framtiden?

Allvarligt talat måste vi även i de nordiska språknämnderna fundera över vad mångspråkigheten i Europa kan innebära och leda till och försöka bilda oss en föreställning om vilken roll olika språk kan komma att spela och bereda oss bättre på krav om flerspråkighet. Vi måste också stöda tolk- och översättarutbildning. Även på den fronten finns en mycket stor naivitet hos många. När vi kommer i djupare kontakt med folk utifrån i konkreta och knepiga frågor, då räcker inte alltid vanliga skol-kunskaper till, vi behöver kvalificerade tolkar och översättare.

Men hur vill vi ha det? Vi skulle kunna få en språksituation där vi har en stor mängd vardagsspråkliga varianter, ett nationellt standardspråk, ett europeiskt latin och världsen Engelskan. Kanske skulle latin som enbart överstatligt och europeiskt kommunikationsspråk leda till att våra standardspråk stärktes, därför att de behövs för kommunikation mellan olika nationella eliter, de europiskt verksamma och de globalt inriktade.

Hur som helst, i framtiden blir nog språknämnderna tvungna att ta ställning till och lägga sig i språkpolitiken.